

“Snow can burn your eyes, but only people make you cry”

Sonja

Jan Reudink

Enkele maanden geleden werden onder grote belangstelling op de gevel van de Lochemse Synagoge twee plaquettes aangebracht, waarop de namen staan vermeld van de Joodse burgers, die in de Tweede Wereldoorlog zijn omgekomen. Een blijvende herinnering aan hen die na de oorlog niet meer terugkeerden in onze stad. De onthulling van de gedenkplaten is een passende aanleiding om in deze aflevering van *Land van Lochem* ruimte vrij te maken voor een persoonlijke herinnering aan de deportatie van de Lochemse Joden. Het is het verhaal over de kleine Sonja Meijer, aan het papier toevertrouwd door Jan Reudink.

De nieuw aangebrachte plaquettes in de gevel van de synagoge

Knarsend en piepend kwam de tram tot stilstand. Op het door het voorjaarszonnetje overgoten plein was het een drukte van belang. Belangrijke mannen met luide stemmen en leren laarzen riepen allerhande bevelen.

Nee, Sonja en haar moeder waren niet de enigen die op reis gingen. Sonja woonde twee huizen van

het mijne verwijderd en aangezien in onze buurt maar weinig kinderen woonden, kenden we elkaar allemaal. Wanneer de moeders samen thee dronken, werden de kleintjes bij elkaar gezet om zich te vermaken. Dat was mijn relatie met Sonja.

Sonja en haar moeder gingen op reis. Mijn moeder en ik brachten haar naar de tramhalte. Sonja

was vrolijk en dartelde tussen de wachtende menigte door. Op reis gaan doe je niet elke dag. Het was een feest en op een feest moest je vrolijk zijn. Haar moeder echter was niet vrolijk, evenmin als mijn moeder die haar bij de arm hield. Sonja's moeder hilde. En zij niet alleen.

Ook mijn moeder pinkte een traan weg. De beide vrouwen maakten ook mij verdrietig.

Ik begreep het allemaal niet goed. Bij reizen hoort afscheid nemen. Reizen is fijn, afscheid nemen doet pijn. En van pijn word je verdrietig en raak je aangedaan. Waarom? Ik wist het toen nog niet, maar het hoorde er zeker bij.

Nadien was ik treurig bij elk afscheid, ook al was het een afscheid voor kort. Verdrietig en aangedaan. Dit afscheid zou niet voor kort zijn.

Onder haar arm klemde Sonja haar lievelingspop, Esther genaamd. Verder droeg Sonja een broche of iets dergelijks. Dat versiersel stond haar mooi. Haar moeder droeg hetzelfde. Het viel me toen nog niet op dat bijna alle wachtenden hetzelfde opgenaaide symbool droegen. Een ster, een davidster. Gebrandmerkte vrouwen en kinderen, want daaruit bestond praktisch de hele groep wachtenden. Verdrietige vrouwen met vrolijke kinderen die zich verheugden op een reisje.

Een reis waaraan geen eind zou komen. Een reis waarvan je nimmer terugkeerde. Een reis voor eeuwig, voorafgegaan door een afscheid voor eeuwig.

In mijn woonplaats is een synagoge, een jodenkerk. Na de tweede wereldoorlog was er niet veel meer van over. Het interieur was vernield of weg. Muren waren bekalkt en beschadigd en het dak lekte hevige.

In mijn schooljaren direct na die oorlog speelden we regelmatig in het trieste overblijfsel van wat eens het huis van God was geweest. Kwajongens als we waren, stonden we daar niet bij stil. Het was een prima plaats om dekking te zoeken als we de voorbije oorlog nabootsten. We pisten in de hoeken van het gebouw. Het rook er dan ook net als in de gang van onze nood-school waarin de urinoirs op het zuidwesten gebouwd waren, wat tot gevolg had dat, als de zon erop scheen, het hele gebouw doortrokken was van een pene-trante geur. Een lucht die in je kleren bleef hangen. De school waar mijn jeugd is vermoord in de dorre tuin van een schoolfrik. Zo rook het ook in die jaren in de synagoge.

Een jodenkerk dus. In mijn ge-

boorteplaats is een synagoge. Het stinkt er niet meer naar pis. Dankzij giften en legaten, voor het overgrote deel geschonken door enkele welgestelde joden die de oorlog overleefden, is het gebouw in ere hersteld.

Ik heb het, aan de stille gracht gelegen, gebouw niet gekend voor 1940, maar ik veronderstel dat het mooier is geworden dan het ooit tevoren was. Niet alleen als voormalig Godshuis staat het daar. Ik zie het vooral als monument, een gedenkteken van wat de mensen elkaar aan kunnen doen en van wat ze elkaar nog steeds aandoen. Wreed en meedogenloos!

Een klein bescheiden affiche hier en daar, trok mijn aandacht. In de gerestaureerde synagoge was een expositie ingericht met werken van joodse kunstenaars, gemaakt in het kamp Westerbork. "Kamptekeningen" was de titel.

Om deze kunst te zien, maar nog meer om te gaan kijken waar ik vroeger met mijn trawanten de beest had uitgehangen, begaf ik mij naar het gebouw aan de gracht.

Het bouwwerk ademt al bij het binnentreden een atmosfeer van vrede uit. Het overrompelde me. Dat een volk, zo verguisd, vervolgd, opgedreven en zo getergd, met elkaar een ruimte creëert van een sobere schoonheid, die bovendien zo'n rust en vrede uitstraalt, is voor mij onbegrijpelijk. Hoe het ook zij, het deed mij goed.

Na het bekijken van een aantal panelen waarop de collectie tekeningen tentoongesteld was, viel mijn oog op een glazen vitrine, achter in de ruimte. Een vitrine met een slot. In de vitrine ligt een opengeslagen boek. Een boek van prachtig zwaar geschept papier en in een hoogfijne leren band. Met prachtig gekaligrafeerde letters waren alle in de oorlogsjaren omgekomen joden uit onze gemeente daarin vermeld. Namen, voornamen, geboortedata en geboorteplaatsen en op welke datum gestorven in het bij naam genoemde kamp: DACHAU, AUSCHWITZ, BERGEN-BEL-

SEN en vele andere huiveringwekkende oorden.

Ik staarde, zonder te lezen naar de opengeslagen bladzijde. Nog niet bekomen van de indrukwekkende impressies opgedaan bij het aanschouwen van de eerste panelen over Westerbork, ging ik zitten op de enige stoel die in het vertrek aanwezig was. Mijn gedachten dreven weg.

Een dronken, onsamenhangend gevoel vulde mijn brein. Plots herinnerde ik mij flarden. Flarden uit mijn allerprilste jeugd. Flarden van herinneringen aan datgene wat mijn moeder mij lang, lang geleden verteld heeft. Mijn eigen herinneringen vermengd en aangevuld met herinneringen aan mijn reeds lang overleden moeder.

De dame die erop moest toezien dat alles onberoerd zou blijven bezat vast een sleutel om de wreed gesloten vitrine te openen. Zonder veel omhaal deed zij dat op mijn verzoek. Ik zocht een naam. Zorgvuldig sloeg ik bladzijde na bladzijde om. Vele bekende namen trokken aan mijn oog voorbij. Weiler, Heilbron, Vroomen, Meijer.....Ik herinnerde mij deze namen van mijn ouders, als ze spraken over de verschrikkingen van de ver-nietigingskampen in het oosten.

Meijer,... Meijer? Meijer! SONJA MEIJER! Zo heette ze.

Haar brachten mijn moeder en ik naar de tramhalte. SONJA MEIJER! Haastig bladerde ik verder. De vriendelijke mevrouw naast mij vroeg wat. Ik antwoordde haar niet. Ik moest die naam terugvinden in het boek met het leren kaft. Een dolksteek! Alsof ik naar adem snakke in een gaskamer, las ik:

SOFIE SONJA MEIJER
GEBOREN 18 JANUARI 1939
TE LOCHEM
GESTORVEN 5 NOVEMBER
1942 IN AUSCHWITZ

dochter van:

JULIUS MEIJER
GEBOREN IN 1905 IN GROTHE

DUITSLAND
GESTORVEN 27 JANUARI 1945
IN FLOSSEBERG

en van

FRIDA MEIJER FRANK
GEBOREN 28 NOVEMBER 1912
TE FIRSTENAU DUITSLAND
GESTORVEN 5 NOVEMBER
1942 IN AUSCHWITZ

Geboren in 1939, net als ik. Eén jaar voor de wereldoorlog 1940-1945. Haar begeleidde ik naar de laatste halte. De halte waar ze instapte om nimmer terug te keren. Van haar vader herinner ik mij niets meer. Die was er niet bij toen we op het zonovergoten plein op de tram stonden te wachten. De uit het boek geputte gegevens leerden mij dat hij in een ander kamp om het leven is gekomen. Mannen werden van vrouwen en kinderen gescheiden.

Frida Meijer-Frank en haar driejarige dochtertje Sofie Sonja Meijer hadden een "enkeltje" Auschwitz. Knarsend en piepend kwam de

tram tot stilstand. Maar het was geen gewone tram. Geen coupés met banken om op te zitten en ramen om door naar buiten te kijken. Het waren gesloten wagons van het soort waarmee kratten en vaten vervoerd werden. Goederenwagons waren het. De ruimtes waren al volgepakt met mensen. Moesten Sonja en de overige wachtenden daar nog bij in?

Norse mannen in uniform schreeuwden bevelen. Bagage hadden de wachtende mensen nauwelijks. Sonja klemde haar Esther onder haar arm. Ze droeg een lange jas en zag bleek. De meeste joden zagen bleek.

Vlak voordat ze samen met haar moeder de wagon ingeduwd werd, gaf haar moeder mij de pop. "Die heeft ze niet meer nodig", sprak ze. Mij ontging de diepere betekenis achter deze woorden. De pop hoefde niet mee op reis, Esther was geen jood.....

Met moeite werden de deuren van de goederenwagon gesloten. De

Davidster was het laatste wat ik van Sonja, mijn vriendinnetje, zag. Nog heviger knarsend en piepend dan toen hij aankwam, zette de tram zich nu in beweging. Oostwaarts ofschoon ik toen nog niet wist waar het oosten of westen lag.

Nu, vijftig jaar later besef ik waarom wij Sonja wegbrachten. Ik hoor in mijn verbeelding de afgeladen tram die vertrok. Toen het geluid van ijzer op ijzer wegstierf vulden de angstkreten uit de gaskamers, waarin ook Sonja en haar moeder omgebracht werden, mijn hoofd. Gegil, gevloek, maar ook gezang en gebed. Ook dat geluid stierf weg. Het stierf. Allen stierven, ook Sonja. Hoe nutteloos en wreed. Waarom? Waarvoor?

Ik stond op en bekeek de tekeningen die ik nog niet gezien had. Veel zag ik niet door de tranen die in mijn ogen opwelden. Buiten regende het.

PERSBERICHT 9 juni 2006

Gelders Archief wijzigt zaterdagopenstelling

Het Gelders Archief wijzigt met ingang van 1 september 2006 de zaterdagopenstelling. Vanaf deze datum is het archief iedere tweede zaterdag van de maand van 9.00 – 17.00 open voor het publiek, ook in de zomermaanden juli en augustus. Het Gelders Archief zal twaalf keer per jaar op zaterdag de gehele dag open zijn. Op dit moment is de studiezaal op zaterdag open van 9.00 --13.00, met uitzondering van juli en augustus.

De huidige openstelling op zaterdag blijkt weinig efficiënt doordat slechts weinig mensen er gebruik van maken. Dit komt mede doordat potentiële studiezaalbezoekers, die op ruime afstand van Arnhem wonen, vanwege het beperkt aantal uren dat het archief op zaterdag open is, weg blijven. Ook bezoekers die gebruik maken van originele bronnen, vinden de tijd die hen ter beschikking staat op zaterdag om dit materiaal te raadplegen te kort. De nieuwe openstelling past ook bedrijfsmatig in het beleid van het Gelders Archief.

De verwachting is dat door de toenemende digitalisering en aanbod van gegevens via internet het aandeel bezoekers dat duplicaten (bijvoorbeeld Burgerlijke Stand en doop-, trouw- en begraafboeken) raadpleegt zal afnemen. Daarentegen wordt een groeiend aandeel van bezoekers verwacht, dat originelen raadpleegt.

Openstelling per 1 september 2006:

Dinsdag - vrijdag 9.00-17.00. Iedere tweede zaterdag van de maand 9.00 – 17.00.